

ÞRJÚ FRUMBRÉF FRÁ 15.–16. ÖLD

Formálsorð

Íslenzk frumbréf fram til 1570 eru prentuð í *Íslenzku fornbréfasafni* (DI) og flest elstu bréfin, fram til 1450, að auki stafrétt í *Íslandske originaldiplomer indtil 1450* (Stefán Karlsson 1963). Fáein bréf hafa komið í ljós eftir að útgáfu fornbréfasafnsins lauk að mestu, þar á meðal ein 17 frá 14. og 15. öld sem kennd eru við Þingeyraklaustur og eru flest prentuð í viðbæti útgáfunnar frá 1963. Í registursbindi *Ordbog over det norrøne prosasprog* (1989:292) eru talin 11 óútgefin bréf frá síðari hluta 15. aldar og 16. öld. Þessi bréf eru öll varðveitt á Íslandi. Örfá bréf hafa komið á daginn í erlendum söfnum. Undirrituðum er kunnugt um þrjú slík sem varðveist hafa á Bretlandseyjum, þar af tvö í Dyflinni á Írlandi og eitt í Sommerset á Englandi. Öllum þessum óútgefnu bréfum þyrfti sem fyrst að koma á prent og fylla með þeim í skörðin. Að þessu sinni verða einungis þrjú þau síðastnefndu prentuð, og fá að verða samferða í útgáfu þótt skyldleiki með þeim sé enginn annar en sá að þau hafa öll varðveist vestan Ermarsunds.

Elsta bréfið er nú birt í fyrsta sinn á prenti. Það er lögmansdómur frá 1485 og lýtur að manndrápi. Hin tvö hafa áður verið gefin út. Annað er frá 1501, bréf tveggja ábóta og 17 presta um kirkjutíund til handa Gottskálki biskupi Nikulássyni, og er það prentað í 7. bindi fornbréfasafnsins eftir uppskrift frá miðri 17. öld. Hið bréfið er úrskurðarbréf um arf, frá 1514, og er prentað í 8. bindi safnsins eftir öðru samtíða eintaki af frumbréfinu.¹

1.

Dómsbréf á skinni frá 1485, varðveitt í Trinity College Library í Dyflinni á Írlandi (TCD MS 1944). Bréfið er ekki prentað í *Íslenzku fornbréfasafni*.

¹ The Board of Trinity College Dublin fær þakkir fyrir góðfúslegt leyfi til útgáfu á bréfunum tveimur sem varðveitt eru í safni þess.

Þetta er dómsbréf 12 manna, þeirra Guðmundar Stefánssonar, Gunnlaugs Þorkelssonar, Helga Þorvaldssonar, Höskulds Árnasonar, Höskulds Einarssonar, Magnúss Magnússonar, Sigurðar Daðasonar, Snjólfss Brandssonar, Þorláks Þorkelssonar, Þorláks Þorsteinssonar, Þorsteins Þorleifssonar og Þórðar Auðunarsonar, gefið út á Þingvelli. Vitna þeir um að Finnþogi Jónsson lögmaður hafi nefnt þá í dóm þennan dag, föstudaginn næsta eftir Pétursmessu og Páls (29. júní) 1485, á Öxarárþingi til að rannsaka málavöxtu er Jón Þórðarson var drepinn á Möðruvöllum í Hörgárdal. Finnþogi (1430/35–1514) var lögmaður norðan og vestan 1484–1508 og bjó í Ási í Kelduhverfi frá 1467 og æ síðan (Páll Eggert Ólason 1949:7–8; Arnór Sigurjónsson 1967:98 ff.). Finnþogi kemur fyrst við sögu í fornbréfum um 1460 (DI 5:410).

Í bréfinu segir að Arnþjörn Árnason hafi drepð nefndan Jón Þórðarson. Er sennilegt að Arnþjörn sé sá hinn sami og staðfestir bréf frá 1495 um skipti á jörðum í Skagafirði og Eyjafirði, og aftur bréf frá 1499 um arf (DI 7 nr. 294 og 451). Í bréfi frá 1478 (DI 6 nr. 135) gerir Árni nokkur Arnþjarnarson grein fyrir landamerkjum milli Sveigistaða (Sveðjustaða) og Svertingsstaða í Miðfirði, og kann hann að vera faðir Arnþjarnar. Annað verður ekki sagt um ólánsmanninn sem í hel sló Jón Þórðarson. Um hinn síðarnefnda er ekkert vitað. — Á einum stað í bréfinu (l. 5–7) virðist vera farið rangt með þegar sagt er að *Jón Þórðarson* hafi heyrt á tal Ólafs biskups Rögnvaldssonar og Arnþjarnar Árnasonar þegar sá síðarnefndi viðurkenndi að hafa drepð Jón Þórðarson á Möðruvöllum í Hörgárdal.

Bréfið er 14 línur. Letrið er vel læsilegt og skýrt. Fyrir bréfinu hafa verið 12 eða 13 innsigli og eru 5 enn varðveitt, áfest við bréfið. Allir innsiglisþvengir eru enn á sínum stað.

Bókstafurinn *i* hefur brodd eða lykkju til aðgreiningar þegar hann fer á undan eða eftir *n*, *m* og *u* (og stundum *t*) en er annars depillaus (hér er prentað ‘í’ og ‘i’); *j* er án depils og er notað í upphafi orða og fyrir forsetninguna *i*.

Greint er á milli rittáknanna ‘v’ og ‘u’ í bréfinu og er ‘v’ notað í upphafi orða og fyrir rómverska 5 en ‘u’ inni í orðum og í lok orða, einnig í upphafi síðari liðar samsettra orða (þorualldz l. 2; modruuollum l. 5 og 7; þínguulle l. 14).

/i/ í áherslulausu atkvæði er ýmist skrifað ‘i’/‘í’ (t.d. heítins l. 6; heyrði l. 6) eða ‘e’ (sjaldnar, t.d. *manne* l. 4; þínguulle l. 14). Sama styttingarband er notað fyrir */er/* í áhersluatkvæði (t.d. *verk* l. 8) og */ir/* í áherslulausu atkvæði (t.d. *epter* l. 3; *nefnder* l. 4; *fader* l. 5). Þrisvar er skrifað ‘é’ = *er* (þa *er* l. 3; *er sagdur er* l. 6), þ. e. notað er sama band og t.d. í *epter* l. 3.

Forsetningin *á* er oftast táknuð ‘æ’, örsjaldan með ‘á’ (l. 3, 12) og ‘a’ (l. 3). Orðið *ek* kemur tvívegis fyrir, í bæði skiptin skrifað fullum fetum (l. 8 og 9). Einu sinni er skrifað ‘ok’ (l. 8) og einu sinni ‘Og’ (l. 13) en annars er þetta orð bundið og táknað með ‘;’; leyst er upp úr tákningu sem *og*, sem án efa er í samræmi við framburð á 15. öld. Skrifað er ‘t’ í lok orða á eftir sérhljóði (t.d. sumarít l. 3, skiput l. 11), hvergi ‘d’.

Ollum monnum þeim sem þetta bref sia edur heyrra senda sigurdur dada son hoskholldu(r) arna son gudmundur steffan son gunlaugur þorkelson magnus magnus son. þorlakur^{l2} þorkelson hoskholldur einarsson. þorsteinn þorleifsson þorlakur þorsteínson smíólfur brandzson þordur audunar son og helgi þorualldz son. kuedíu guds og sína kunn^{l3} igt giorandi. þa er lidit var fra guds burd. M. cccc. lxxx. og v. aar. a fostudaginn næsta epter. festum apostulorum petri og pauli á sumarít a almenniligu^{l4} oxarar² ar þíngi vorum vær til doms nefnder af ærligum manne finnboga jonsyne logmanne nordan og vestan a jslandí at skoda og ransaka og fulla greín^{l5} a at giora vm þad mannslag at jon heitinn þordarson var j hel sleginn oforsyníu a modruuollum j horgardal. kom þar fram þordur jonson fader fyr greínz jons^{l6} heitíns og krafði riettar síns med þad vitne at jon þordarson heyrdi a or[d] og vidurtal biskups olafs og arnbiarnar arna sonar er sagdur er og biskupinn hefði spurt fyrir n^{l7} efdan arnbiorn arna son fyrir huad at hann beiddizt lausnar enn hann medkendizt at hann hefði j hel slegit^{l3} oforsyníu jon þordarson a modruuollum j horgardal. sagd^{l8} igt biskup olaf hann leysta(n) vilia fyrir þetta sama verk sem hann giordi. vissi ek ok fulluliga og fleiri adrer dandi menn at hann tok lausn og skripter heíma a holum af aadur^{l9} nefndum biskup olafi og hieilt þar med karínu fyrir greínt mannslag. og ek heyrdar hann aungum audrum sokum borínn. kom þar og fram annar vitnes burdur þormodar bergs sonar at hann^{l10} var þar hía at jon heitín var j hel slegín og hann vissi ei betur enn so at þad var arnbiorn arna son at hann stack. sa hann hann med so dan klæda lit fyrir og epter. og þui dæmdum^{l11} vær adur nefnder doms menn opt nefndan arnbiorn vtlægan eiga at halldazt fyrir greínt mannslag af ollum monnum at þeim vítnum leiddum sem fyrri skrifut standa^{l12} og dómínum vpplesnum á fysta hierads þíngi þar sem

² Þannig.

³ Endurtekið: sleegit.

madren⁴ var slegin. vtan þrattnemfdur armbiorn færizt vnnndan loghiga epter bokærinar ordum. samþygte med oss ^l13 þennan vorn dom finbogi jonson logmann fyrir nordan <og> vestan æ jslanndi. Og til sannennnda hier vm settum vær fyr nefnder doms menn vor jnnsigle fyrir þetta domsbref ^l14 er skrifat var æ þinguelle j sama stad deigi og are sem fyr seger[.]⁵

2.

Dómsbréf á skinni frá 1501, nú varðveitt í Þjóðskjalasafni en var áður í Chapter Library, Wells Cathedral, Wells, Somerset, Englandi. Áður prentað eftir uppskrift frá miðri 17. öld (DI 7 nr. 541).

Þetta er bréf ábóta Munkaþverárklosturs og Þingeyraklosturs og 17 presta um greiðslu handa biskupi vegna utanferðar. Einar Benediktsson (d. 1525) var orðinn ábóti á Munkaþverá 1494 eða 1495 og hélt því embætti til dauðadags. Jón Þorvaldsson (d. um 1514) var orðinn ábóti á Þingeyrum 1501. Prestarnir sem hér koma við sögu eru flestir þekktir: Bessi Jónsson er e.t.v. sá hinn sami og var víst heimilisprestur í Víðidalstungu um þetta leyti. Eiríkur Einarsson (d. 1507) var prestur á Grenjaðarstað. Eiríkur Sumarliðason (d. um 1515) var prestur í Saurbæ í Eyjafirði, og varð síðar ábóti á Þingeyrum (1507). Finnbogi Einarsson (d. 1532) var sonur Einars ábóta og varð síðar sjálfur ábóti á Munkaþverá (1524–29). Guðmundur Jónsson, sem hér kemur við sögu, er e.t.v. sá Guðmundur sem var officialis í Hólabiskupsdæmi. Hallvarður Bjarnason var líklega prestur á Flugumýri. Jónar tveir Finnbogasynir hafa líklega verið synir Finnboga lögmans Jónssonar í Ási. Sá eldri (d. 1546) var prestur að Múla og síðasti próior á Möðruvöllum; sá yngri (d. 1554) var prestur í Laufási. Óvíst er hver Jón Pétursson er, en prestur með sama nafni kann að hafa verið á Völlum í Eyjafirði um 1500. Jón Þorgilsson var prófastur í Húnavatnsprófastsdæmi. Nikulás Vilhjálmsson var prestur á Mælifelli í Skagafirði. Nikulás Þormóðsson er e.t.v. sá hinn sami og áður var prestur á Hólum, síðan á Ufsum í Eyjafirði fram yfir 1491 og loks próior á Möðruvöllum. Þorsteinn

⁴ *Skr. mæn; e.t.v. mætti túlka styttinguna bókstaflega og rita mannen — sem væri í samræmi við logmann í l. 13. (skr. logm).*

⁵ *Brotið er upp á bréfið neðst þar sem innsiglin eru fest við og er neðri hluti bókstafanna í neðstu línu hulinn á mynd. Dr. Mícheál Mac an Airchinnigh, Dyflinni, hefur staðfest að línan sé rétt lesin.*

Guðmundson er sennilega sá hinn sami og var prestur á Staðarbakka í Miðfirði um þetta leyti. Hinir eru nöfnin tóm: Guðmundur Skúlason (varla sá hin sami og var prestur á Melstað í Miðfirði og fékk lausn frá starfi 1491), Gunnar Þórðarson, Jón Jónsson, Ólafur Klængsson.⁶

Í bréfinu staðfesta þessir menn að í eitt ár skuli Gottskálki biskupi (Nikulássyni) dæmast sú kirkjutíund sem leggst til sérhverrar alkirkju í Hólabiskupsdæmi. Gottskálk var næstsíðasti biskup á Hólum fyrir siðaskipti (1496–1520). Er þetta greiðsla fyrir útlagðan ferða- og upphaldskostnað biskups, líklega er hann fór utan til Noregs til biskupsvígslu. Ólafur frændi hans Rögnvaldsson, biskup á Hólum, dó árið 1495, en hjá honum hafði Gottskálk verið frá 1488, sennilega kirkjuprestur á Hólum. Gottskálk virðist hafa tekið við starfi Ólafs strax 1496 en hélt utan 1497, vígðist biskupsvígslu í Niðarósi 1498 og kom aftur til Íslands 1499 (Páll Eggert Ólason 1944:31–33).

Staðfesting þessi fór fram á Víðivöllum í Skagafirði 13. maí 1501, fimmtudag fyrir Hallvarðsmessu. Ártalið í skjalinu er brenglað, „ml^o cd^o quingintesímo primo“: „ml^o“ = *millesimo* = 1000asti, „quingintesímo“ = 500asti, „primo“ = 1sti, er rétt, en „cd^o“ merkir 400asti og er ofaukið. Hefur skrifarinn enn verið með hugann við 15. öldina þegar hann setti inn dagsetninguna. Þessi ranga dagsetning gengur aftur í afritum en er leiðrétt í *Íslenzku fornbréfasafni*. Þar er prentað eftirrit úr Bps B I 13 (Bisk 3 fol), bls. 353–54, skrifað upp 1641–42. Ártalið er þar skrifað „M. cd. qvingvatesimo primo“, þ. e. ‘1000asti, 400asti, 50asti [c: quinquagesimo], 1sti’, en er leiðrétt í: „d. qvingentesimo“ í útgáfunni.

Almennar prestastefnur (*synodus generalis*) fyrir Hólabiskupsdæmi voru haldnar á ýmsum stöðum í biskupsdæminu, oftast á Eyrarlandi í Eyjafirði og á Víðivöllum í Skagafirði (Jakob Benediktsson 1972:642–43; Einar Laxness 1977:89). Hólabiskupsdæmi náði yfir Norðlendingafjórðung allan frá Hrutafjarðará austur á Langanes. Samkvæmt kirknatölum 1429 og 1461 hafa að lágmarki verið 257 guðshús í Hólabiskupsdæmi, en sóknarkirkjur í biskupsdæminu voru 110 (Hjalte Hugason 1988:91). Kirkjutíund var 1/4 skiptitíundar eða lögtíundar, en það var skattur sem greiddur var af eign sem nam fimm hundruðum (600 álnum vaðmála) eða meira; skiptitíund var skipt jafnt milli biskupa, presta, kirkna og þurfamanna. Það hefur því verið umtalsverð upphæð sem Gottskálk biskup fékk í sinn hlut, en hann er líklega sá biskup á

⁶ Sú vitneskja sem hér er dregin saman er einkum fengin úr ritinu *Prestatal og prófasta á Íslandi* (Sveinn Nielsson 1950), en einnig var stuðst við *Íslenzkar æviskrár* og registur *Íslenzks fornbréfasafns*.

Íslandi sem mestum auði hefur rakað að sér og stól sínum (sbr. Páll Eggert Ólason 1944:32).

Bréfið er 6 línur. Letrið er skýrt og læsilegt. Fyrir bréfinu virðast hafa verið 13 innsigli og eru 3 enn áfest við bréfið, auk tveggja innsigliþvengja.

Bókstafurinn *i* er ýmist án depils ('i'), með broddi ('í') eða með tvíbroddi ('ĩ'); *j* er án depils, einu sinni með tvíbroddi ('j'); *j* er notað í upphafi orða, þar með talið sem forsetningin *í*, og einu sinni í lok orðs (armæðj l. 6), annars er skrifað 'i'/'ĩ'.

Í beygingarendingum er skrifað 'i' o.s.frv. (t.d. aboti, abotí l. 1; hafdi l. 5) eða 'e' (*biskupe* l. 4; lærder l. 6). Sama styttingarband er notað fyrir /e(:)r/ í áhersluatkvæði (t.d. *wer* l. 1; þuera l. 1) og /ir/ í áherslulausu atkvæði (*nefnder* l. 4, l. 6; *seíger* l. 6). Greint er að mestu á milli 'w' og 'u' í bréfinu og er 'w' notað í upphafi orða (þó: uduuollum l. 3, uer l. 3) en 'u' inni í orðum (einnig í síðari lið samsettra orða: halluærdr l. 2; -uollum l. 3). Tvíbroddur er stundum yfir samhljóðum (þrisvar yfir *r* og einu sinni yfir *z*), en án sýnilegrar reglu og er honum sleppt hér. Einnig er punkti undir (eða rétt á eftir) böndum í lok orða sleppt þegar hann virðist einvörðungu vera fylgifyskur bandsins. Í 5. og 6. línu er skrifað 'Og'. Því er táknið 'ʒ' leyst upp sem 'og'. Band í fyrir og firði er eins og band fyrir *il í til*. Rithátturinn 'aoppnu' l. 3 fyrir *opnu* verður sennilega ekki skýrður öðruvísi en sem pennaglöp.

Path giorum *wer* aboti einar amuncka þuera og broder Jon abotí æ þingeyrum nickulas þormodz son. eírekur emarsson. gudmundr Jonson gudmundur Skula son. Jon þorgilsson eireckur sumarlida son. Jon finboga son l² nickulas uihalmson. þorsteinn gudmundz son Olafur klæng son gunar þordar son. finbogi einar son. Jon finboga son halluærdr biarna son. Jon Jon son Bessi Jonsson Og. Jon Petur son // Prestar hola biskups Dæmís l³ godum monnum witurligt med þessu woru aoppnu. brefi. at sub anno gracie ml^o cd^o quingintesimo primo // æ fimtudagin næstan fyrir halluærz messu wm sumarit J almennligri presta stefnu. æ uduuollum⁷ J Skagá firði worum wer til l⁴ sammþycktar og doms nemfder af worum werdum h(er)ræ og anddalígum faudr. gottskalck med gudz nad. biskupe æ holum j hialltæ⁸ dal at ransacka og fullt doms atkuædi æ ath legía. wm þann kosnad sem l⁵

⁷ Þannig.

⁸ Hér er a skammstafað á sama hátt og ra í catedralicum í l. 5 og fra í l. 6.

hann hafði meðan hann var wtan lannz sem kallazt J kirkunar logum contributiones og catedraticum Og þui j gudz nafnni Amen dæmmdum wer honum // kirkíu tuund wm eitt áar áf ollum al kirkiumm. sem til þeira legfáz ^{l6} J holabiskups dæm1. til fullrar eignar fyrir sína reisu og armædf. til fra // Og til sanínda hær wm settum wer wor Jncigli fyrr⁹ nemfder lærder menn fyrir þetta // bref <sem> Skrifat war J sama stad dag og áar sem fyr seíger[.]

3.

Úrskurðarbréf á skinni frá 1514, varðveitt í Trinity College Library í Dyflinni (TCD MS 1036 a). Annað heilt samtímaeintak er til af úrskurðinum (AM dipl isl fasc XLII 11), og er það prentað (ekki fyllilega rétt) í DI 8 nr. 402. Bréfin eru með sömu hendi en nokkur munur er þó á þeim, m.a. á ritun sérhljóða í endingum. Munur á milli bréfanna verður rakinn nokkuð nákvæmlega neðanmáls við textann.

Sumt bendir til þess að Fasc. XLII sé eftirrit 1036a, en vera kann að bæði bréfin séu skrifuð eftir uppkasti. Í Fasc. XLII hleypur skrifarinn nokkrum sinnum yfir orð, í eitt skipti vantar stutta málsgrein sem er að finna í 1036a: „vegna greínz biarnar þolleifssonar vmm hanns skilgetning“ (sjá hér að neðan í l. 9 í bréfstextanum). Þrívægis leiðréttir hann mistök í Fasc. XLII: Í fyrsta skiptið hleypur hann yfir þrjú orð („J heilagri kirkiv“ l. 37–38) og byrjar á næsta orði á eftir, „adr“, en áttar sig, stríkar yfir það og skrifar orðin sem hann hljóp yfir: „ed minntza þria tuma þadr j heilagri kirkiv adr enn band ...“. Á tveim stöðum í Fasc. XLII skrifar hann á spássíu orð sem hann hefur hlaupið yfir: „epter rett noregx lavg“ (sbr. 1036a l. 27) og „nema þa sem hallda syne loqligar heimillder“ (sbr. 1036a l. 31) en í síðara skiptið er lagfæringin röng; rétt hefði verið að hafa *þeir* eins og 1036a hefur, „nema þeir sem hallda ...“. Loks má geta tveggja villna í Fasc. XLII sem gætu bent til þess að skrifað sé eftir 1036a — eða að Fasc. XLII sé a.m.k. óvandaðri gerð en 1036a: Þar sem 1036a hefur „savmdv lavgmalí og savrdv“ (l. 24) hefur Fasc. XLII „savrdv lavgmale og savrdv“, og þar sem 1036a hefur „vtan þeir syne lavglíga kvittvn“ (l. 22) stendur í Fasc. XLII merkingarleysan „og tan þeir syne lavglíga kvittvn“ (l. 32 í því bréfi) og virðist skrifarinn hafa mislesið ‘v’ í orðinu *vtan* sem styttingarband fyrir (æ), þótt nokkuð ólíklegt kunni að

⁹ Orðið er skammstafað á sama hátt og fyrir.

virðast.¹⁰ Þar sem fremur ósennilegt er að skrifari mislesi eigin skrift mælir þetta e.t.v. heldur gegn því að Fasc. XLII sé eftirrit 1036a. Nokkur dæmi eru um að Fasc. XLII hafi eitt eða fleiri orð umfram 1036a, en þau eru ekki mörg.

Bréfið er dómsúrskurður Jóns Sigmundssonar lögmanns norðan og vestan (d. 1520), gefinn út að Hvammi í Hvammssveit, Dalasýslu, mánudaginn næsta eftir allraheilagramessu (7. nóvember) 1514 og staðfestur af léns mönnum kóns, þeim Arnóri Finnssyni sýslumanni í Ljárskógum og Jóni Jónssyni, lög-réttumönnunum Guðmundi Finnssyni, Tumasi Oddssyni á Hvoli í Saurbæ og Þórólfi Ögmundssyni í Laugardal í Tálknafirði, svo og Árna Jónssyni, Bárði Pálssyni, Hallvarði Þorsteinssyni, Jóni Eiríkssyni, Jóni Sveinssyni, Sveini Sigurðssyni og Þórði Vermundssyni, ásamt öllum öðrum almúga þar saman komnum. Bréfið er skrifað degi síðar en dómur er upp kveðinn (8. nóvember).

Úrskurðurinn er gefinn út að kröfu Björns sýslumanns í Ögri Guðnasonar (d. 1518) og fjallar um meðferð eigna sem systkinin Þorleifur Björnsson hirðstjóri (d. 1486/87), Einar Björnsson (d. 1494) og Solveig Björnsdóttir (d. 1495) höfðu látið eftir sig. Guðni (d. 1507), faðir Björns sýslumanns, var bróðir Páls Jónssonar (d. 1496), manns Solveigar; hún hafði upphaflega tekið við arfi eftir Þorleif bróður sinn en við dauða hennar sölsaði Guðni mágur hennar undir sig eigninar. Jón Sigmundsson lögmaður var sonur Solveigar Þorleifsdóttur, systur Björns ríka, föður áðurnefndra systkina Þorleifs, Einars og Solveigar, og þau eru því systkinabörn; Jón var fylgismaður Björns Guðnasonar sýslumanns.

Hér er m.a. greint frá því að lögð hafi verið fram bréf um að Björn Þorleifsson yngri á Reykjahólum (d. kringum 1550) sé óskilgetinn, en Björn var sonur Þorleifs hirðstjóra og Ingveldar Helgadóttur en fæddur utan hjónabands því að þau Þorleifur og Ingveldur voru of skyld til að mega eigast (þau fengu seint og um síðir undanþágu páfa og konungs og giftust 1480). Björn Þorleifsson og nafni hans Guðnason börðust lengi um vörslurétt áðurgreindra eigna. Greint er frá bréfum konungs um að eignir Einars Björnssonar skuli falla til Björns Guðnasonar, auk bréfs um að Einar Ólafsson, dóttursonur Solveigar Björnsdóttur, sé getinn í útleð og því ekki arfgengur, en honum höfðu áður verið dæmdar þessar eignir 1497 (sjá Arnór Sigurjónsson 1975:302 o.áfr., sbr. bls. 448). Einar var sonur Ólafs Filippussonar en hann var viðstaddur dráp Ásgríms Sigmundssonar (bróður Jóns Sigmundssonar lögmanns sem kveður upp þann dómsúrskurð sem bréfið fjallar um) í átökum

¹⁰ Í báðum bréfum er „tan“ skrifað á nákvæmlega sama hátt.

sem urðu í Víðidalstungu í ágúst 1483 og hefur samkvæmt þessu bréfi orðið við það útlægur; önnur bréf bera það þó með sér að Ásgrímur hafi verið í sama flokki og Ólafur (sbr. DI 7:469–79, 476).¹¹ Er tylftardómur sem Björn Þorleifsson hafði látið dæma á Alþingi varðandi eignirnar dæmdur ónýtur, og með þeim lagarökum meðal annars að „eíngi *maðvr skal* eiga sína frændkonv eda sífkonv nanare enn ath fimta manni“ eru eignirnar dæmdar af Birni Þorleifs-syni og til Björns Guðnasonar og meðferfingja hans.

Bréfið er 35 línur. Skinnblaðið hefur verið notað í band um íslenskt 17. aldar handrit sem einnig er varðveitt í Trinity College Library (L. 4. 16 (TCD MS 1036)) og er bréfið nú óheilt, vantar jafngildi u.þ.b. 5 stafa aftan á hverja línu fyrir utan fimm þær efstu en bútur með þeim hefur varðveist að mestu óskemmdur. Það sem á vantar er hér tekið upp eftir hinu frumritinu (Fasc. XLII). Bókfellið er nokkuð dökkt en letrið að mestu vel læsilegt. Þó eru tvö brot þvert á blaðið, h. u. b. þriðjung inni á því hvorum megin, og er letrið þar nokkuð máð og slitið. Enn fremur er texti 17. línu torlesinn á kafla vegna brots sem þar er langsum í blaðið. Í bréfinu eru raufar fyrir 14 innsigli en hvoru tveggja, innsiglium og innsigliþvengjum, hefur verið fargað þegar bréfið fékk nýtt hlutverk sem byrði um bók. (Til samanburðar má geta þess að níu innsigli hafa verið fyrir Fasc. XLII og eru fjögur þeirra varðveitt, auk eins þvengs).

Samkvæmt *Skrá yfir íslenzk handrit í Dublin* er skrifað aftan á bréfið með ungri hendi: „Laufase d. 6 May anno 1“; að auki eru þar leifar af eldri skrift í þrem línunum og hefjast á: „[Ursk]urdæv bref“.*

Bókstafurinn *i* er oft með broddi eða lykkju (hér prentað ‘í’), einkum þegar hann fer á undan eða eftir *n*, *m* og *u* (um 100 d.) og í lok orða (um 30 d.), en er annars depillaus (um 240 d.); í upphafi orða er skrifað *j* (depillaust), í tölum (xj l. 4 og l. 8) og fyrir forsetninguna *í*.

Ekki er greint skipulega á milli rittáknanna ‘v’, ‘w’ og ‘u’ en nokkra reglu má þó sjá: ‘v’ kemur fyrir í upphafi orðs (um 60 d.), inni í orði og í lok orða (um 230 d.); ‘w’ kemur aðeins fyrir í upphafi orða (um 50 d.); örfá örugg dæmi eru um ‘u’: *manu* daginn l. 1; *huamm*sveit l. 2; *vrskurdad* l. 5; nu l. 10; einu sinni í upphafi orðs þar sem *í útlegð* er skrifað *jutlegd* l. 5.

/i/ í áherslulausu atkvæði er heldur oftast skrifað ‘e’ en ‘i’/‘í’ (hlutfallið er u.þ.b. 3 á móti 2). Óstytt */ir/* í áherslulausu atkvæði er alltaf skrifað ‘er’ (t.d. saker l. 4; epter l. 8; yfer l. 10; *wnder* l. 15; *giorer* l. 19; þesser l. 29; greínder

¹¹ Um erfðamál þessi er fjallað í mörgum bréfum frá lokum 15. aldar og 16. öld í *Íslenzku fornbréfasafni*, og eru þeim gerð rækileg skil í *Vestfirðingasögu* Arnórs Sigurjónssonar (1975).

* Bréfið er hér gefið út eftir ljósmynd.

l. 34). Sama styttingarband er notað fyrir /er/ í áhersluatkvæði (t.d. herra l. 4; vera l. 15) og fyrir /ir/ í áherslulausu atkvæði (t.d. epter l. 3).

Forsetningin *fyrir* er 6 sinnum skrifuð *fyr* með *er*-bandi, ‘fyr’ (l. 16, 18, 23, 27 og 31 tvisvar) en annars skammstöfuð ‘f’ (t.d. l. 2 og 3) en er einnig skrifað fullum fetum ‘mig’ l. 14, ‘míg’ l. 27, og er leyst upp úr bandinu í samræmi við það (*mig*).

Undir böndum í lok orða er oft punktur sem ekki hefur nokkurt setningarlegt gildi, t.d. f^o (*fra*), l. 1; dott² (*dottvr*) l. 3. Þessum punktum er sleppt hér.

Eg jon sigm¹²vndz son lavgmann¹² nordan og westan a jslanndí gíore avllvm godvm monnv¹² wítrvligt med þessv mínv opnv breffí adh þa er lided w¹² fra hungad b<(v)rd¹³ w¹²ors herra jhesv christi m d og xíffj ar. aa manu dagínn næsta <ep¹²ter> allra heilagr[a] messv l² w¹²m wetvrinn j hvammí j huammsveit a þingstad rettvm a almennligv þriggia hreppa þingí. kom fyrer mig biörn gvdína son beidde mig og krafði dom og vrskvrd a adh leggía epter lavgvm hvor eiga skyllde þav goz og gārda l[av]sa fiar l³ og fasta eigna er fallín worv epter þolleif biörn son einar biörn son og solveigv bíorns dottvr epter þvi bifalingar breffí og tilskickan sem wor heybornatzi¹⁴ herra kongrinn. hefvr mig tilskípad. og hanns nades bref wth wís[a]r. Nv l⁴ saker þess ad epter þeim xij manna dome og lavgmannz vrskvrde sem vor nadis herra med kennítz ad fyrer sig hafe komed vmm sakfellí olafs philpvssonar wmm þa wthlegd sem hann war j fallín ad hann med war <þa>¹⁵ asgrímvr sí[gm]vndz l⁵ son bleif j hel slegín sem hanns nades bref yt¹²ar mefr wt vísar og w¹²ors nadis herra hefr nv vrskurdad einar olafsson jutlegd getin hafa wered. j annarí greín kom fyrer mig xij lavgrettvanna domr wt nef[n]dvr l⁶ af finnboaga jonssyne er þa w¹²ar lavgmadvr og af sialfv¹²m havnv¹²m.¹⁶ samín og samþyktr ad allvr þeira aagreíngr biarnar þolleifsonar og greinz biarnar gvdínasonar w¹²m þessi greínd arfagoz w¹²ar dæmdr til míns herra kongsí[ns nada] l⁷ hvern¹⁷ hanns

¹² *Skr. lavgrñ.*

¹³ b<(u)rd] þannig einnig í *Fasc. XLII.*

¹⁴ heybornatzi] heybornatzi *Fasc. XLII.*

¹⁵ *Vantar einnig í Fasc. XLII.*

¹⁶ havnv¹²m] örugglega skrifað þannig, gæti verið framburðarmyndin ‘hönum’; sialfv¹²m havnv¹²m] honum sialfum *Fasc. XLII.*

¹⁷ hvern] + er *Fasc. XLII (skr. huerner)*

nades hefvr nv aptvr *sennt* j *lamded*. og mig til skipad epter noregx lavgvm hier rett af ad giora *sem þeira manna vitnisbvrdr* bref vth visar *sem*¹⁸ *sagdan dom er*¹⁹ *wid fest*.²⁰ aaf *eínv*m parte *hefe*, eg og sed *dom xij la[vgret]* |⁸ *tv manna er*²¹ *dæmdr war xij manvdm* *seínna svo hlydanda adh greindr biorn*²² *þolleifsson war dæmdr skilgeten hvorcke epter því sem leyfes brefed vt visar ne epter lavgmalí. epter því sem domr sa*²³ *avisar og*²⁴ *j[nne hel]* |⁹ *ldr er fyst war dæmdr greíndra manna jmillí. hvað mig*²⁵ *litz*²⁶ *sa domvr sem*²⁷ *seínna war dæmdr og avdrvm þeim godvm monnv*m *sem eg til kallade med mig* |^{vegna greínz biarnar þolleifssonar vmm hanns skilgetning²⁸ *hann e[cki lavgli]* |¹⁰ *gr og eíngi*²⁹ *madr matt magtt til þess hafa ad. seigía dom yfer þann dom sem til minn herra war dæmdr wtan hanns nade sialfs sem nu hefer hann gíortt. Jtem af einvm partte kom fyrer mig wors nadis herra k[ong hanns]*³⁰ |¹¹ *bref svo hlydanda ad hanns nadis skipar og skíckar allt það goz sem falled war epter einar biornsson fasta eígna og lavsa fiar þa skyllde það wera eígn biarnar gvdínasonar og annara hanns med erfingia. eigi sídr [hefi eg]* |¹² *sed tylftardom ad dæmdr war j bolstadarhlid*³¹ *svo hlydanda ad einare olafssyne sem nv hefvr minn herra kongrín*³² *vrskvrdrad getenn j vtlegd sem fyrr skrifad stendr.*³³ *og j greíndvm domí worv tv[eir menn]* |¹³ *sem worv a bríamslæk j þann sama tíma er bianni*³⁴ *heítenn þoræensson war j hel slegín med þeim fleirvm storvrúkvím sem þar framn forv. hefvr eg og sed vrskvrdr vpp a þenna sama dom hver er [gior war]* |¹⁴ *seínna enn míns herra bref war*}

¹⁸ *sem*] + *vid Fasc. XLII (áhrif frá vid rétt á eftir)*.

¹⁹ *er]* *war Fasc. XLII*.

²⁰ *Þannig; festur Fasc. XLII*.

²¹ *Orðið hefur máðst burt eða verið skafið út í Fasc. XLII*.

²² *Nafnið virðist endurtekið að hluta ofan línu (íorn ?)*.

²³ *domr sa] sa domr Fasc. XLII*.

²⁴ *avisar og]* ÷ *Fasc. XLII*.

²⁵ *mig]* *mier Fasc. XLII*.

²⁶ *litz]* *leitz Fasc. XLII*.

²⁷ *sem]* ÷ *Fasc. XLII*.

²⁸ *vegna—skilgetning]* ÷ *Fasc. XLII*.

²⁹ *eíngi]* *eíngin Fasc. XLII*.

³⁰ *Þannig í Fasc. XLII (skr. kong hanns)*.

³¹ *bolstadarhlid]* *bo(ly)stada hlid Fasc. XLII*.

³² *kongrín]* *konginn Fasc. XLII*.

³³ *Hér virðist eitthvert efnisatriði vanta*.

³⁴ *Þannig einnig í Fasc. XLII (bíann); sbr. l. 22 að neðan*.

vih gefed og jnn komed j landded hvat mig virdítz svo vera adh eingí megi rívfá lavgmannz vrskvrð þo ʀ hann virdetz avllvm³⁵ olavgligr vtan hann giore sig seka[n og þvi] |¹⁵ virdetz mig svo vera vnder eína greín adh eingínn hafe matt seigia³⁶ vrskvrð yfer þessvm gozvm sidan kongsíns bref kom jnn í landed vtan med hanns nadís skickvn vilia og tilskipvn. sem nv e[r til] |¹⁶ komid. Og nv fyrer allar þessar greimer³⁷ brefa og bivísinga sem ʀ fyrer mig kvomv og adh svo profvdv med þeira betzv manna rade sem eg til kalladí med mig til doms og³⁸ rannsaks og vrskvrðar wmm greind goz sagdra [manna j mi] |¹⁷ llvm epter míns herra kongsíns bode og brefi og birttv lavgmaie jnnsettv og savrdv³⁹ et cetera. þvi jnomíni domini amen⁴⁰ adh heilags ʀ anda nad til kalladri mer⁴¹ j domsæte sitiannde segi eg nefnd[r jon] |¹⁸ sigmvndzson lavgmann med fvllvm laga vrskvrde greínda stefnv lavgliga og þessa fyr greinda ʀ men bada rettliga⁴² og lavgliga fyrer kallada. og þann tylftardom sem þiorn þolleífsson liet dæma. a. a[þingr] |¹⁹ vm greind goz og arf epter fyrer sagda menn og eingín var fyrer kalladr sem lavgmaled giorer rad fyrer broten so og rofín sa lavgsamín tylftar domvr er fyrer ʀar dæmdr fyrer mínn herra kongín og hanns n[ader] |²⁰ hefvr nv aptvr skipad vnder mína lavgsavgn þvi giore eg fyrer greindan dom þann af birne þolleífssyne giordetz vmm greind mal onytan og ologligan og ad avngv halldatz⁴³ eíga⁴⁴ med] |²¹ þessvm minvm fvllvm og lavgligvm laga vrskvrde vnder sama skilyrde seigi eg⁴⁵ og vera skvle vmm þann dom sem dæmdvr ʀar vmm þetta goz j bolstada hlid og þeir menn worv j sem j atvist worv [ad gr] |²² eindvm bíanna⁴⁶ æ fyrer skrifvdvm bríamslæk vtan⁴⁷ þeir syne lavgliga kvittvn af míns herra kongíns vallde vt gefna fyrer enn þeir worv j þessvm domí. þvi

35 hann—avllvm] avllvm virdetz hann *Fasc. XLII.*

36 seigia] seiga *Fasc. XLII.*

37 greimer] greingír *Fasc. XLII.*

38 og] ÷ *Fasc. XLII.*

39 Þannig einnig í *Fasc. XLII*; *sbr. l. 24 í þessu bréfi.*

40 amen] + og *Fasc. XLII.*

41 anda—mer] *illæsilegt*; anda nad til kalladri mer *Fasc. XLII.*

42 rettliga] rettliga *Fasc. XLII.*

43 halldatz] halldande *Fasc. XLII.*

44 eíga] ÷ *Fasc. XLII.*

45 eg] ÷ *Fasc. XLII.*

46 Þannig einnig í *Fasc. XLII* (bíanna); *sbr. l. 13 að ofan.*

47 vtan] og tan *Fasc. XLII* (villa).

þad var birtt fyrer mig. ad þeir worv dæ[mder] l²³ vtlæger aa alþingí. Nv saker þess ad éingn bref ne⁴⁸ bívísing eígi gavgn ne vitní kom fyrer mig j þessv sinni j settan stefnv dag og⁴⁹ eigi biorn þolleifson sialfr til navckra lagvorna⁵⁰ fyrer akærv bi[arnar] l²⁴ gvdínasonar til sagdra goza. og því epter avllvm wors heygbornatz⟨a⟩ herra konganna nadís brefvm eigi sidr vrsk⟨v⟩rdvm⁵¹ og domvm sem savmdv⁵² lavgmalí og savrdv wmm allt noregs rike hier sem annar stadar fy[rer mig] l²⁵ kom ad éingí madvr skal eiga sína frændkonv eda sífkonv nanare enn ath fimta manni med þeim fleirvm orðvm og atkvæðvm þær ad lvta þo þav se hier ecki⁵³ jnnsett[.] E[ígi] sidr aminner kongsíns rettar bot r ad [menn la] l²⁶ te lysa⁵⁴ minntza þria tíma j heilagri kirkiv adr enn band fvllgíoretz. og því fyrer allar þessar greíner epter bokarenar avísvn sem hvn skipar systvr son j fimtv erfd. og því j⁵⁵ þessvm mínvm sama⁵⁶ laga vrsk[vrde og] l²⁷ ad⁵⁷ orofnv lavgmalí sem nv er fyrer ⟨mig⟩⁵⁸ komed og eg vil anndsvara fyrer gvd og vera bikennðvr fyrer mínvm herra sem hanns bref míg til visar epter rett noregís lavg og jslenzkv erfda tale og sv bok [jñne he] l²⁸ lldvr er magnvs kongr sende oss med r joní lavgmanni worvm forverara⁵⁹ þa vrskvrda eg med fvllvm laga vrskvrdí þesse adr greind goz avll fasta eigna og lavsa fiar sem falled hafa epter adr [gre] l²⁹ ínnda menn þolleif biornsson eínar biornsson og solveigv bíornsdottvr alla þa sem þesser greínder menn hafa ecki lavgliga j bvrtt feíngid ad gíavf eda gíalldede eda savlv wera skvlv og vered hafa [æfe] l³⁰ nlig og obrígd⟨i⟩lig eígn þrattgreinz biarnar gvdínasonar og hanns med erfíng⟨i⟩a til greínz goz ad javfnvmm skylldvgleik⁶⁰ og skilgetníng og retteliga⁶¹ ad sier taka hier epter nær⁶²

⁴⁸ ne] eda *Fasc. XLII.*

⁴⁹ og] ÷ *Fasc. XLII.*

⁵⁰ lagvorna] lavgvorna *Fasc. XLII.*

⁵¹ Þannig einnig í *Fasc. XLII (leiðrétt úr vrskvrda).*

⁵² savmdv] savrdv *Fasc. XLII.*

⁵³ Mjög óskýrt; ecki *Fasc. XLII.*

⁵⁴ ad—lysa] ad menn skvlv lysa lata ed *Fasc. XLII.*

⁵⁵ j] med *Fasc. XLII.*

⁵⁶ sama] ÷ *Fasc. XLII.*

⁵⁷ ad] ÷ *Fasc. XLII.*

⁵⁸ Þannig í *Fasc. XLII (mig).*

⁵⁹ joní—forverara] worvm forverara jone lavgmanni *Fasc. XLII.*

⁶⁰ skylldvgleik] skvlldvgleik *Fasc. XLII.*

⁶¹ retteliga] + mega *Fasc. XLII.*

⁶² nær] + sem *Fasc. XLII.*

hann [vill] ^{l31} hvar j lannded.⁶³ þav liggia fyrer nordan og vestan svnnann eda avstan nema þeir⁶⁴ sem hallda syní lavgligar heimillder fyrer og sæke hvora hann vill [þa ad æ]⁶⁵ bva eda hina sem byggia. skylv þeir og⁶⁶ slikv se[ker] ^{l32} sem savgd goz veria sem þeir menn og er⁶⁷ standa fyrer dæmdvm arfí. lavgsavmdv og samþyktv þenna dom og vrskvrd med mier j fystv arnor finnzson jon jonson míns herra kongsíns lensmenn [þoro] ^{l33} lfvr avgmvndzson gvdmvndr finnzson tvmas odzson lavgrettmenn.⁶⁸ þodr vermvdzson jon ereksson jon sveínson arni jonsson svein sigrdzson hallvdrdr þosteínsson og bardr palsson og allvr a[nnar] ^{l34} almvgí þar saman komen. Og til meiri avdsyningar og sannz vitnis bvrdr⁶⁹ hier vmm þa settv þesser advr greínder menn sín jnsíglí med mínv jnsíglí fyrer þetta vrskvrdar bref [hvert] ^{l35} er giortt war j sama stad og ar deígí sidar enn fyrr seíger //

HEIMILDIR

- Arnór Sigurjónsson. 1967. *Ásverjasaga*. Helgafell, Reykjavík.
- Arnór Sigurjónsson. 1975. *Vestfirðingasaga 1390–1540*. Prentsmiðjan Leiftur, Reykjavík.
- Einar Laxness. 1977. *Íslandssaga L–Ö*. Alfræði Menningarsjóðs. Bókaútgáfa Menningarsjóðs og Þjóðvinafélagsins, Reykjavík.
- DI = *Diplomatarium Islandicum*. *Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörminga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eda íslenzka menn 1–16*. Kaupmannahöfn [1–4], Kaupmannahöfn & Reykjavík [5], Reykjavík [6–16] 1857–1972.
- Hjalti Hugason. 1988. Kristnir trúarhættir. *Íslensk þjóðmenning* 5:75–340. Þjóðsaga, Reykjavík.
- Jakob Benediktsson. 1972. Synode. Island. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* 17, dálkar 641–43. Rosenkilde og Bagger (o.fl.), København (o.v.).
- Loth, Agnete (útg.). 1969. *Reykjahólabók. Islandske helgenlegender*. I. Editiones Arnarnagnæanæ, A, 15. Munksgaard, København.
- Ordbog over det norrøne prosasprog. Register*. Den arnamagnæanske kommission, København 1989.

⁶³ lannded] jslanndí Fasc. XLII.

⁶⁴ þeir] þa Fasc. XLII.

⁶⁵ Mjög óskýrt; þa ad æ Fasc. XLII.

⁶⁶ og] ÷ Fasc. XLII.

⁶⁷ og er] sem Fasc. XLII.

⁶⁸ lavgrettv-] lavgreíttv Fasc. XLII.

⁶⁹ bvrdr] + og stadfestv Fasc. XLII.

- Páll Eggert Ólason. 1944. *Saga Íslendinga* 4: Sextánda öld. Menntamálaráð og Þjóðvinafélag, Reykjavík.
- Páll Eggert Ólason. 1948–52. *Íslenzkar æviskrár* 1–5. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík. [Páll Eggert Ólason 1949 = 2. bindi, 1949].
- Skrá yfir íslensk handrit í Dublin. I. Í Trinity College. MS. L ... Misc. Vellum Deed.* Ólafur Halldórsson tók saman. Vélritað handrit í vörslu Stofnunar Árna Magnússonar í Reykjavík. [Reykjavík 1967].
- Stefán Karlsson (útg.). 1963. *Islandske originaldiplomer indtil 1450*. Tekst. Editiones Arnamagnæanæ, A, 7. Munksgaard, København.
- Sveinn Nielsson. 1950. *Prestatal og prófata á Íslandi*. 2. útgáfa með viðaukum og breytingum eftir dr. Hannes Þorsteinsson. Björn Magnússon sá um útgáfuna og jók við. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.

SUMMARY

Icelandic charters before 1570 are printed in *Diplomatarium Islandicum* (DI), and the oldest charters (until 1450) were also edited diplomatically by Stefán Karlsson in *Islandske originaldiplomer indtil 1450*. Since the publication of DI some previously unknown charters have been discovered in archives, mostly in Iceland but also abroad. Some of these were printed in the supplement to DI (1963) but a few charters from the second half of the fifteenth century and from the sixteenth century remain unedited. That situation needs to be remedied.

In this article the author edits and comments upon three charters which are preserved in the British Isles, two in Ireland and one in England. The oldest charter dates from 1485 and has not been edited before. It is a court verdict concerning manslaughter, now preserved in Trinity College Library in Dublin (TCD MS 1944). The second charter is also a legal document, dating from 1501 and concerns the reimbursement of travel expenses to the bishop Gottskálk Nikulásson at Hólar. The charter is now preserved in Þjóðskjalasafn Íslands, formerly in the Chapter Library of Wells Cathedral in Somerset. Its text was edited in DI VII no. 541 but from a seventeenth-century copy. The third document is a verdict from 1514 on inheritance claims and the handling of a certain family's property. It is preserved in Trinity College Library in Dublin (TCD MS 1036 a). Another contemporary exemplar of the verdict has been edited (DI VIII no. 402). The two exemplars are written by the same hand, but there is nevertheless some discrepancy between them.

Veturliði Óskarsson
 Kennaraháskóla Íslands
 við Stakkahlíð
 105 Reykjavík
 veturosk@khi.is